

پیشینه‌های سه‌وردی در قول به اعتباریت وجود

محمود هدایت‌افزا^۱، زینب بوستانی^۲

چکیده

سه‌وردی در آثار برجسته خویش، با صراحت تام، به «اعتباریت وجود» رأی داده است. او که بدرستی از آثار فارابی و ابن‌سینا، «عروض خارجی وجود بر ماهیت» را نتیجه گرفته بود، ضمن نقد برخی عبارات سینوی، دلایل متعددی بر دیدگاه خویش اقامه کرده است؛ اما برخی اساتید معاصر در مقام تحلیل عملکرد سه‌وردی، از پیشینه‌های وی در قول به «اعتباریت وجود» غفلت ورزیده و او را نخستین قائل به «اعتباریت وجود» دانسته‌اند. در پژوهش پیش‌رو، پس از گزارش اجمالی از دعاوی فارابی و ابن‌سینا در باب رابطه وجود و ماهیت در اشیاء امکانی، موضع نقادانه سه‌وردی در قبال آنان تشریح گردیده و آنگاه سه پیشینه برای باور وی به «اعتباریت وجود» بیان شده است. پیشینه‌های پنهان سه‌وردی در این مسئله، برخی مطالب بهمنیار و عمر خیام است که بدون ذکر نامی از آن دو، در ضمن دلایل اعتباریت وجود گنجانده شده و پیشینه آشکار او، متنی به نقل از ابن‌سهلان ساوی در *المشارع و المطارحات* است. از آنجا که بخش فلسفه کتاب حکیم ساوی در دسترس

۱۲۵

۱. دانش‌آموخته دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)؛ mahmudhedayatfaza@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه قم؛ zbostani93@yahoo.com

تاریخ تأیید: ۹۷/۹/۱۰

تاریخ دریافت: ۹۷/۶/۷

نیست، بنحو دقیق نمیتوان در باب کم و کیف تأثرات سهروردی از متفکران مذکور قضاوت نمود؛ اما بنابر مستندات موجود، اقتباسهای متعدد سهروردی از آثار بهمنیار در ابطال «عینیت خارجی وجود»، امری تردیدناپذیر است.

کلیدواژه‌ها: عینیت وجود، بهمنیار، ابن سهلان ساوی، عمر خیام، عروض وجود بر ماهیت، اعتبارات عقلی

* * *

مقدمه و طرح مسئله

میدانیم حکیم سهروردی در برخی آثار خویش، نقدهای اساسی بر مبانی فلسفه مشائی روا داشته است. از جمله، وی پس از انتساب ایده «عروض خارجی وجود بر ماهیت» به ابن سینا، با دلایل متعددی در تبیین «اعتباریت وجود» کوشیده است. در اینباره، سه پرسش ذیل قابل طرح است:

- آیا تلقی حکیم اشراقی از ایده منتسب به فیلسوفان مشائی صحیح است یا وی دچار سوء فهم از آراء آن اندیشمندان شده است؟

- آیا قول به «اعتباریت وجود» و طرح دلایل آن، از ابتکارات شخصی سهروردی است یا در طرح برخی دلایل یا دست کم اصل مدعا، واجد پیشینه‌هایی بوده است؟

- کمیت و کیفیت دلایل سهروردی در نفی اصالت وجود چگونه ارزیابی میشوند؟

از دیرباز در کتب اهل نظر، پرسش اخیر مورد توجه بوده و در تقویت یا نقد دلایل شیخ اشراق، بحثهای قابل تاملی انجام پذیرفته است. بنابر منابع موجود، ظاهراً ۱۲۶ اولین نقود جدی بر دلایل «اعتباریت وجود»، در قواعد التوحید ابوحامد اصفهانی مطرح شده که به فاصله اندکی در تمهید القواعد مورد تشریح قرار گرفته^(۱) و بعدها در آثار ملاصدرای شیرازی انعکاس یافته است.^(۲) گروهی از متفکران نیز از دیدگاه سهروردی استقبال کرده و در آثار خویش از آن دفاع نموده‌اند.^(۳)

برخی اندیشمندان معاصر نیز در کتب و مقالات فلسفی خویش، به پرسش اول